

O'QUVCHILARNI KASB HUNARGA YO'NALTIRISHNING PSIXOLOGIK TAVSIFI

Ibrogimova Yulduz Baxodirovna

Xorazm viloyati Xiva tumani 27- maktab psixologi

Vaisova Nafosat Rajabboyevna

Xorazm viloyati Xiva tumani 31-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarni turli kasb va hunarlarga yo'naltirishda ularning shaxsiy xususiyatlaridan tortib ijtimoiy-siyosiy sharoitgacha bo'lgan turli psixologik omillaro'rganilgan. Bu omillarning qanday qilib yoshlarning kasbiy tanlovlariga ta'sir qilishi ularning kelajakdagi kasbiy yo'nalishlarni shakllantirishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Kasb-hunar tanlash, psixologiya, o'quvchilar, yo'naltirish, shaxsiy xususiyatlar, ijtimoiy farovonlik. Ta'limda iqtidorli bolalarning rivojlanishini maktab psixologlari orqali nazorat qiladi, iste'dodli deb topilgan o'quvchi-yoshlarning hududiy bankini yaratadi. Ularning ijtimoiy-oilaviy muhiti haqida ma'lumotlar yig'ishni tashkil qiladi, intellekt ko'rsatkichlarini, kasb-hunarga moyilliklarini, qiziqishlarini va ko'nikmalarini hisobga oladi, ehtiyojga qarab tegishli metodik, psixologik, tibbiy yordam usullarini qo'llaydi. Maktablar va maktabdantashqarita'lim muassasalarida bolalar va yoshlarning kasbiy tayyorgarligini shakllantirishda, kasb-hunarga yo'naltiruvchi tadbirlarning o'tkazilishida metodik va amaliy yordam beradi, qilingan ishlar natijalarini tahlil qiladi va umumlashtiradi. O'z hududi doirasida mutaxassislar ga bo'lgan ehtiyojni Mehnat vazirligining bo'linmasi orqali oladi, o'rganadi va zarur bo'lgan kasb-hunarlar haqida maktablardagi kasb-hunarga yo'naltiruvchi mutaxassislar bilan maxsus kechalar, suhbat va ko'rik-tanlovlar, turli musobaqalar uyushtirishda yordam ko'rsatadi. Bugungi kunda kasb-hunarga yo'naltirish sohasida mavjud bo'lgan ilmiy xulosalar va tavsiyalar hamda umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish, xususan, kasblar olami bilan tanishtirish usullarini yangilash zarurati yuzaga kelmoqda.

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimi kasbiy targ'ibot va tashviqotni o'z ichiga olgan kasbiy ma'rifat (kasbiy axborot); u yoki bu soha, kasbga bo'lgan shaxs qiziqishvaqobiliyatlarining birlamchi kasbiy tashxisi, kasb tanlashda mutaxassislar tomonidan individual, guruh yordam ko'rsatishga qaratilgan kasbiy maslahatlar, ko'proq muvofaqiyatga erishishi mumkin bo'lgan kasbni tanlab olishga qaratilgan kasbiy tanlov, ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida amalga oshiriluvchi ijtimoiy-kasbiy moslashuv, tanlangan kasbni o'rganish jarayonida burch, mas'uliyat, kasbiy or-nomus hislarini o'quvchilarda shakllantirishga qaratilgan. Undan ko'zlangan maqsad o'quvchilarga kasblar olami, kasblarning belgi va xususiyatlari, kasb klasifikatsiyasi, kasblar professiogrammasi, hududning qaysi kasblarga ehtiyoji borligi to'g'risidagi axborotlarni berishdan iborat bo'lib, ular asosida o'quvchi o'zini qiziqtirgan, jamiyat uchun zarur bo'lgan kasbni tanlaydi. Inson bolasi kamolga yetgani sari ilmga, ma'rifatga talpinadi. Dastlabki saboqni hamumaktabdan oladi. Ammo kelajagimiz egalari bo'lgan yoshlarga ta'lim berish ularni o'qitish bilan bog'liq ayrim muammolar bugungi kunda kishini o'ylantirib qo'yayotgani tabiiy. Chunki zamonaviy shiddatkor jamiyat esa yetuk bilimdon mutaxassis kadrlarga muxtoj bo'lib boraveradi. Kasbiy shakllanish jarayonining dastlabki va ayni damda o'ta muhim bosqich bo'lib kasbni tanlash, ya'ni aniq bir kasbiy qarorga kelishigacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Ravshaniki, yoshlarning kasb tanlashga tayyorgarlik darajasi, faqatgina yosh xususiyatlariga bog'liq emas, u ma'lum yoshga kelib o'z o'zidan shakllanib qolmaydi. Yoshlarning kasb tanlashga pedagogik-psixologik bilim, ko'nikma, malakalar, shuningdek, jamiyatning ta'siri orqali tayyorlash va tarbiyalash lozim. Mazkur jarayonda shaxsdan kasbgadoir bilimlarga ega bo'lish talab qilinadi. Shuning uchun xam o'quvchilarni kasblar olamigadoir bilimlar bilan qurollantirish hamda amaliy ko'nikma va malakalarni hosil qilish lozim. Buning uchun kasblarga doir qo'llanmalar, tarqatma materiallar bilan ta'minlash lozim. Shundagina kasb tanlash jarayonida yuzaga keladigan turli qiyinchilik, ziddiyat, to'siqlarni oldini olgan holda o'quvchi yoshlarni ongli ravishda kasbga yo'llash imkoniga ega bo'lamiz. O'quvchilarning kelajak hayotlarida muvaffaqiyatli va qoniqarli kasbga ega bo'lishlari, jamiyatning barqaror va taraqqiy topishiga hissa qo'shadigan avlodlarni tarbiyalashda alohida ahamiyatga ega. Kasb-hunar tanlash — bu o'quvchilarning hayotida

hal qiluvchi bir qarordir, bu qarorda psixologik omillarning ta'siri beqiyosdir. Har bir o'quvchi shaxsiy qiziqishlarga, qobiliyatlariga va qiymatlariga ega, bu esaularningkasbiy tanlovlarini ancha ta'sirlaydi. Psixologik yondashuvlar o'quvchilarning o'zlarini yaxshitushunishlariga va o'z qobiliyatlarini yanada samarali bajarishga imkon beradigankasbnitopishlariga ko'maklashadi. O'quvchilarni kasbga yo'naltirish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, uningsamaradorligi o'quvchi individualligining, uning atrofidagi muhitning va mavjudijtimoiy iqtisodiy sharoitlarning psixologik dinamikalariga bog'liq. Pedagoglar, psixologlar vaota-onalar tomonidan birgalikda yuqori saviyadagi kasb-hunarga yo'naltirishi zarur. Yoshlarning kasbiy qarorlarini optimallashtirishda psixologik faollashtirishning muhimligitasdiqlangan. Psixologlar o'quvchilarga o'z qiziqishlarini aniqlash, karyera murojaatlaridaularning shaxsiy qiymatlari bilan mos keladigan ma'lumotlar topishda yordamberishdahalqiluvchi rol o'ynaydi. Bugungi kunda o'quvchilarni kasbga yo'naltirishda asosiy e'tibor ularning mustaqil fikryuritishiga, aqliy va ijodiy faollikka erishishga qaratilgan mashg'ulot turi mustaqil ta'limolishlariga qaratilmoqda. Mustaqil ta'limning asosiy maqsadi hamo'quvchiningdarsvadarsdan tashqari faoliyati va faolligini ta'minlashga yo'naltirilgan shart - sharoit yaratish, mustaqil fikrlash va kasbiy mas'uliyatni his qilishga qaratilgan ijodiy jarayonni tashkiletishdan iborat. Bizningcha, mustaqil ta'lim jarayonida o'quvchilarni kasb-hunargayo'naltirishda ular tomonidan amalga oshiriladigan mustaqil faoliyatini bir nechta afzalliklarimavjud. Bugungi kundagi eng dolzarb g'oyalar va tendensiyalar bilan tanishish, shaxsiyta'limdasturlar va undagi qiziqarli, muammoli mavzular, dolzarb bilimlar, yuqori motivatsiya, vaqtni tejash, samaradorlik, muloqot doirasini kengaytirish, eng yaxshi professor-o'qituvchilardan o'rganish, bepul ta'lim olish. Shunday ekan, bugungi kunda ijtimoiy - iqtisodiy taraqqiyotning talablariga muvofiq, mustaqilta'lim asosida o'quvchilarning erkin ijodiy tafakkuri va shunga qaratilgan pedagogikg'oyalarsamaradorligini kafolatlovchi ta'lim mazmunini takomillashtirishga erishishengasosiy maqsadimiz hisoblanadi. Ta'lim muassasalarida mustaqil ta'lim jarayonini tashkil etishgamotivatsiyani uyg'otish, maqsadni to'g'ri qo'yish, mustaqil ta'lim jarayonini tashkil etuvchi ta'lim resurslari ro'yxatini tuzish, kundalik ish tartibini rejalashtirish, ayni kunda ta'limdagitaraqqiyot, rivojlanish, yangiliklarni kuzatib borish

kabilarni kiritish mumkin. Bizga ma'lumki, zamonaviy globallashuv sharoitida har kuni millionlab voqealaryuzbermoqda, ulkan miqdordagi yangi ma'lumotlar paydo bo'lib, eskisi dolzarbbo'lmayqolmoqda, shular tufayli turli sohalaridagi tendensiyalar o'zgarib bormoqda. Kasb jamiyatning mehnatga layoqatli a'zolarini ijtimoiy tashkillashtirishning alohidashaklibo'lib, bunda a'zolar faoliyatining umumiy turi va kasbiy ongi bilan birlashgan. B.Shouningfikri bo'yicha kasb - mutaxassislarning chetdagi odamlarga qarshi fitnasidir. YE.A.Klimovo'zishlarida bu borada bir necha ta'riflarni ilgari suradi. Nisbat batafsil ta'rif quyidagicha"Kasb-jamiyat uchun zarur va qadriyatli soha bo'lib bunda insondan jismoniy va ruhiy kuchtalabetadi" bu kuchlar unga sarflangan mehnat o'rniga yashashi va rivojlanishi uchunmuhimvositalar omili sifatida namoyon bo'ladi. Bu ta'rifni yanada batafsil yoritirib, YE.A.Klimovkasbiy faoliyatning sifatli tarixiy rivojlanuvchi tizim va shaxsning o'zini namoyonetishsohasideb ta'riflaydi. Yana bir ta'rifni keltiramiz. "jamiyat nuqtai nazaricha kasb bu kasbiymasalalar, kasbiy faoliyat shakllari va turlari, shaxsiy kasbiy xususiyatlari tizimi bo'lib, ular jamiyatehtiyojlarini qondirish uchun muhim bo'lgan natija mas'uliyatlarni yetkazishni ta'minlabberishi kerak bo'ladi" nisbatan tor ta'rifni esa V.G.Makushin keltiradi, kasb - bushundayfaoliyatki, uning yordamida shaxs jamiyat hayotida ishtirok etadi va uning yashashi uchunmoddiy vositalar asosiy manbasi bo'lib xizmat qiladi. Mavjud ta'riflarni umulashtirib, quyidagilarni xulosa qilish mumkin. Mashhur rus psixologi K.K.Platonov mutaxassisningkasbiy tayyorligi bu o'zining muayyan kasbiy faoliyatini bajarishga qodir va tayyorgarlikko'rgan deb hisoblovchi va uni bajarishga intiluvchi shaxsning sub'ektiv holatidir- debhisoblangan. Mutaxassisning kasbiy tayyorligi murakkab, ko'p darajali va ko'rinishli, tizimlipsixik shaklga ega bo'lib, birinchi navbatda odamning shaxsiy ko'rinishi asosiy o'rinegallaydi. Shu bilan birga, kasbiy tayyorgarlik mutaxassisda kerakli darajada jismoniy sog'liqni kasbiyfaoliyat uchun zarur bo'lgan jismoniy sifatlar shakllanganligi va rivojlanganligini talabqiladi. Chunki har qanday kasbiy faoliyat insonning qandaydir kuch jismoniy energiya sarflashiniko'zda tutadi. Kasbga yo'naltirish ishiga kompleks yondashish o'quvchilarni har tomonlama o'rganishni hamko'zda tutadi. Bu tadbir o'quvchilar bilan ishlashning to'g'ri shakllari va metodlarini qidiribtopishga yordam beradi. O'rganishni metodlar bilan o'tkazish, eng muhimi - buishnimuntazam ravishda va sobitqadamlik bilan amalga oshirish kerak.

Kuzatish - o'quvchilarni o'rganishning keng ommalashgan metodidir. Bu metod muayyan maqsadni ko'zlaydi, ishrejaasosida olib boriladi, kuzatishning yakunlovchi natijalari qayd qilinadi. Mehnat ta'limi darslarikuzatish o'tkazish uchun keng imkoniyatlar yaratib beradi. Diagnostik suhbatlar o'tkazishham qo'llaniladi. Bunday suhbatlar yakka tartibda yoki jamoa tarzida o'tkazilishi mumkin.

Xulosa qilib qaytadigan bo'lsak: O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish psixologiyasikompleks muhit va shaxsiyatlararo o'zaro ta'sirni taqozo etadi. Shaxsiyat, qiziqishlarvaijtimoiy ta'sirlardan vujudga keladigan bu holatning murakkabligini anglab yetish, pedagogikamaliyotda samarali usullarni tatbiq qilishni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Super, D. E. (1990). A life-span, life-space approach to career development. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), Career choice and development (pp. 197–261). San Francisco: Jossey-Bass.

2. Holland, J. L. (1997). Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments (3rd ed.). Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.

3. Savickas, M. L. (2002). Career construction: A developmental theory of vocational behavior. In D. Brown (Ed.), Career choice and development (4th ed., pp. 149–205). San Francisco: Jossey-Bass.

4. Patton, W., & McMahon, M. (2014). Career Development and Systems Theory: Connecting Theory and Practice. Rotterdam: Sense Publishers.

5. <https://cyberleninka.ru/article/n/oquvchilarni-kasbga-yonaltirishning-psixologik-omillari>

6. <https://zenodo.org/records/10625173>

7. <https://bestpublication.org/index.php/pedg/article/view/4955>

8. <https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/download/3063/811/4875>